C. Berg

Bijdragen tot de kennis van de Panji-verhalen. II

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 110 (1954), no: 4, Leiden, 305-334

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

BIJDRAGEN TOT DE KENNIS DER PANJI-VERHALEN

II. HET FAMILIEBERICHT VAN NAG. 2 sqq. EEN NOVUM ? *)

1. In het eerste opstel van deze serie zijn wij tot de conclusie gekomen, dat de achtergrond der Panji-verhalen vermoedelijk niet is een twaalfde-eeuwse Kēdirise situatie, zoals Poerbatjaraka bij zijn gelijkstelling van Panji aan Kāmeçwara gemeend had, doch eer een situatie, die zich voorgedaan heeft in het veertiende-eeuwse Majapahit. De structuurmythe der Panji-verhalen is, zoals wij zagen, te verklaren als het product van een fusie, die plaats vond, toen men de in of omstreeks 1331 opgetreden bhre Koripan, bhre Dāha, bhre Singasari en bhre Wēngkēr/Gēgēlang met de vier „kringheren” van 1351 sqq. ging verwarren. Wat de term „kring” geographisch betekend heeft, bleek niet zonneklaar te zijn, maar het gebruik van synoniemen schijnt in de wordende mythe differentiële fixering der varianten uitgelokt te hebben. En moeilijk had het daardoor anders gekund dan dat geleidelijk de voorstelling ontstond van vier vorsten, regerende in vier aan elkaar grenzende rijken (1).

De consequentie dezer theorie is, dat wij in Panji, de *ino* van Koripan, Ayam-Wuruk moeten zien, daar deze, blijkens het voorkomen van een „*ino* van Koripan” in zijn naaste omgeving, eveneens die titel kan heb-

*) Overzicht van de inhoud: 1. Het thema van de Panji-roman en de gegevens betreffende Ayam-Wuruk's familiebanden. — 2. Brandes' theorie omtrent de genesis der nieuwjavaanse geschiedschrijving. — 3. De discontinuïteits-theorie in het „Besluit” van SB. — 4. Krom's verbetering van Kern's vertaling van Prapanca's familiebericht. — 5. Mijn doorbraakpoging van 1938 en haar ontoereikendheid. — 6. Geen familieberichten in de Javaanse litteratuur vóór 1365. — 7. Het familiebericht der Pararaton is typologisch van dat van Prapanca afhankelijk.

Afkortingen. In dit opstel zijn dezelfde afkortingen gebruikt als in VAWL-NR 59/1; zie aldaar p. 303 sqq. Met DDJG, MJHT, RP en SB zijn bedoeld de proefschriften van resp. Drewes, Berg, Rassers en Djajadiningrat, met ONJL Hazen's oratie; IG = Indische Gids, O = Oriëntatie, een te Djakarta uitgegeven cultureel maandblad. De andere afkortingen zijn algemeen bekend of duidelijk genoeg.

ben gedragen. Het thema van de Panji-roman is het op-moeilijkheden-stuittende plan om Panji te doen trouwen met zijn nicht, de prinses van Dāha. Poerbatjaraka heeft hun huwelijk in verband gebracht met een Smaradahana-mededeling, die over een echtelijke relatie van Kāmeçwara van Dāha tot een Janggalase gaat; volgens Poerbatjaraka's opvatting zou Panji dus een vorst van Kēḍiri geweest zijn, maar hij moet onverklaard laten, dat Panji in de roman *ino* van Koripan is, geen vorst van Kēḍiri, terwijl daarentegen de bruid van Dāha/Kēḍiri en niet van Jangala/Koripan afkomstig is (2). In een heel andere gedachten-gang heeft Rassers in de geschiedenis van het huwelijk der Panji-verhalen een maan-mythe gezien, en betoogd, dat deze mythe wel op historische situaties betrekbaar, maar niet als weergave van één bepaalde historische situatie te beschouwen is (3). De sub I gelanceerde theorie, dat Panji met Ayam-Wuruk identiek is, brengt een nieuw argument in het geding, want van Ayam-Wuruk, die in ieder geval de zoon van bhre Koripan heet, en van wie gemakkelijk aan te nemen is, dat hij *ino* van Koripan geweest is, is bekend, dat hij getrouwd was met iemand, die men zijn nicht en „prinses van Dāha” mag noemen (4); dit wijst op één bepaalde historische situatie, maar niet op de door Poerbatjaraka bedoelde.

Noch de Nāgarakṛtāgama, noch de Pararaton maakt intussen ophef van dit huwelijk; Krom heeft er reeds de aandacht op gevestigd, dat Rājasanagara's hoofdgemalin, die toch de „first lady” van Majapahit geweest moet zijn, verder op de achtergrond staat dan begrijpelijk is (5). Tevens moet echter opgemerkt worden, dat de Pararaton's konings huwelijk met zijn „nicht van Dāha” na de dood der prinses van Sunda stelt, hetgeen, zoals ik sub I, 5 reeds zei, interessant is in verband met het Angreni-verhaal. De vraag rijst dus, of er met Ayam-Wuruk's hoofdhuwelijk iets bijzonders aan de hand was, dat het door de tijd-genoten zo sober en door het nageslacht zo vaak en zo breedvoerig besproken is, en zo ja, wat dan dat bijzondere geweest is. Een tweede vraag is, of na de gelijkstelling van Panji aan Ayam-Wuruk blijft gelden, dat de Smaradahana iets met Panji's huwelijk te maken heeft, en zo ja, waarom dan in dit gedicht de bruidegom „koning van Kēḍiri” heet.

Tussen de Panji-roman en een gedicht als de Arjunawiwāha bestaat er, indien mijn veronderstelling juist is, als volgt een belangrijk verschil. De Arjunawiwāha is een allegorie: schijnbaar gaat het over een reeks avonturen van Arjuna, maar wegens de waarschuwing der inleidende strophen weet de lezer, dat hij achter het gegeven verhaal de

geschiedenis van een Javaanse koning, wiens ervaringen met die van Arjuna overeenkwamen, moet zoeken. De Panji-roman daarentegen gaat over de prins van Koripan en zijn bruid van Dāha zelf; er wordt vóór hun verhaal geen ander beeld geschoven, doch wij krijgen een directe beschrijving, zij het in een vorm, die ons aan de betrouwbaarheid der beschrijving ook dan ernstig zou doen twifelen, indien wij niet uit andere bron omtrent de hoofdfiguren beter ingelicht waren. De Panji-roman werpt dus de vraag op, hoe ver precies het verhaal is gaan afwijken van hetgeen Ayam-Wuruk inderdaad beleefd heeft, en welke factoren de karakteristieke afwijkingen bepaald hebben. Er is daarom een studie van Ayam-Wuruk/Rājasanagara's leven denkbaar, die door kennis van de Panji-roman beheerst wordt.

Nu vinden wij in de roman allerlei mededelingen omtrent verwanten van Panji, en het is dus frappant, dat wij ook omtrent de familie van Ayam-Wuruk/Rājasanagara nogal uitvoerig ingelicht worden, en wel o.a. door de Nāgarakṛtāgama en de Pararaton. Ook is merkwaardig, dat in de Panji-roman ons de verscheidenheid van namen treft, die de hoofdpersonen in de loop der gebeurtenissen dragen, en dat een zelfde veelnamigheid opvalt in de Pararaton-passage betreffende Ayam-Wuruk, alsmede — zij het in mindere mate — in de passages, die op enkele verwanten van de koning slaan. Er is dus reden om aan de berichten omtrent Ayam-Wuruk's familie in een afzonderlijk opstel aandacht te schenken. Het lijkt dan op het eerste gezicht een gelukkig toeval, dat ons juist aangaande Ayam-Wuruk's familie vrij veel berichten ter beschikking staan. Wie echter het verband tussen eigenaardigheden van de roman en de genoemde berichten der veertiende eeuw onderzoekt, dient zich af te vragen, of het wel toeval is, dat de Nāgarakṛtāgama en de Pararaton over Ayam-Wuruk's familie meer vertellen dan de beoefenaar der oude Javaanse geschiedenis gewend is te horen.

Op deze vraag zullen wij in dit opstel in beginsel een antwoord trachten te vinden door na te gaan, hoe het in de Javaanse geschiedschrijving met het familiebericht staat. De omweg, die wij daarbij volgen, zal in de loop der bladzijden vanzelf begrijpelijk worden.

2. De oudere Javaanse litteratuur is ons in hoofdzaak op Bali bewaard gebleven. De omstandigheid, dat de Nederlanders in de eerste eeuwen van hun aanwezigheid in Indonesië zich meer met Java dan met zijn burens bemoeid hebben, heeft er daardoor toe geleid, dat de Javanici zich uit eigen studie eerder een denkbeeld van de jongere dan van de

oudere Javaanse letterkunde gevormd hebben. Tot de jongere literatuur behoren de geschriften, die onder de verzamelnaam *Babad Tanah Jawi* gaan. Hiervan was reeds het een en ander in druk te raadplegen, toen Brandes begon na te gaan, wat hij omtrent Java's oude geschiedenis, die van vóór 1500, uit Javaanse geschriften kon leren. Brandes wijdde zich dus aan de babad-studie, doch hij vulde haar aan met lectuur van andersoortige handschriften uit de collectie van het Bataviaasch Genootschap. Van het resultaat dezer studies is hij reeds een paar jaar na zijn aankomst in Batavia het een en ander gaan mededelen. Vooral dient hier genoemd te worden het Dipanegara-artikel, dat hij in Mei 1888 afgesloten en het volgende jaar in TBG 32, 368 sqq. gepubliceerd heeft. Brandes spreekt er het vermoeden in uit, dat in de Javaanse geschiedschrijving een westelijke en een oostelijke traditie te onderscheiden zijn, en dat de oostelijke traditie van de gebeurtenissen van vóór 1500 een zuiverder beeld geeft dan de westelijke. De oostelijke traditie, zo wist hij in 1888 reeds, kon men o.a. leren kennen uit het Angrok-verhaal. Van dit verhaal had hij in 1888 één onvolledig exemplaar tot zijn beschikking, het handschrift, dat wij nu kennen als Pararaton-handschrift A; hiervan heeft hij een korte inhoudsopgave gegeven in TBG 32, 394 sqq. Kort na de afsluiting van zijn Dipanegara-artikel heeft hij twee minder onvolledige handschriften van dit werk in handen gekregen, zodat toen een uitgave overwogen kon worden. Volgens Rouffaer (6) is Brandes spoedig daarop met de voorbereiding dezer uitgave begonnen, en was hij, hoewel zijn Pararaton-editie pas in 1896 in VBG 49/1 gepubliceerd is, er in hoofdzaak reeds in 1893 mee gereed.

Nu is mogelijk, dat Brandes in de jaren vóór de publicatie door ander werk zozeer in beslag is genomen, dat hij juist in de tijd, die hij anders gebruikt zou hebben om aan zijn boek de laatste hand te leggen, niet met zijn volle aandacht bij de Pararaton en de daarmee samenhangende problemen geweest is. In 1894 kreeg hij namelijk de wetenschappelijke nalatenschap van zijn in dat jaar overleden collega van der Tuuk te beredderen. En kort daarna begaf hij zich ter bescherming van inheemse geschriften naar Lombok, toen daar, in November 1894, een militaire actie plaats vond. Het interessante geval deed zich toen voor, dat Brandes, terwijl thuis de kopij voor het in hoofdzaak gereedgekomen Pararaton-boek op druk en publicatie lag te wachten, op Lombok kennis maakte met het gedicht, dat voortaan met de Pararaton in één adem genoemd zou worden: de *Nāgarakṛtāgama* van Prapanca, waarvan de vorst van Lombok in die tijd het enige exemplaar in zijn bezit schijnt te hebben gehad, indien althans niet andere exemplaren tijdens de

militaire actie op Lombok verloren zijn gegaan (7); van elders zijn in ieder geval tot dusverre geen handschriften der Nāgarakṛtāgama bekend geworden. Men mag veronderstellen, dat de lectuur van Prapanca's gedicht Brandes spoedig van de noodzaak om het in een goede uitgave bekend te maken overtuigd heeft, en dat bij hem de gedachte aan een zusteruitgave der Pararaton gerezen is. Hij wist echter heel goed, hoeveel werk er aan de studie van een kakawin vastzit, en speciaal van de moeilijkheid verbonden aan een vertaling der Nāgarakṛtāgama, een genre op zichzelf, moet hij zich terdege bewust zijn geweest. Na 1896 is Brandes met de Nāgarakṛtāgama intensief bezig geweest, hoewel het openbare resultaat hiervan slechts geworden is de tekst-uitgave in Balise letters in VBG 54/1, van 1902, plus fragmenten vertaling, die Brandes bij zijn dood in 1905 heeft nagelaten en die Bosch veertien jaar later, toen inmiddels door Kern's werk hun waarde zeer gedaald was, heeft laten drukken in TBG 58, 528 sqq. Brandes' gedrag ten opzichte van de Nāgarakṛtāgama is, blijkens Rouffaer's berichten (8), vreemd geweest: hoewel hij met Rouffaer bevriend was en bevriend gebleven is, en hoewel hij over andere zaken van wetenschappelijk belang met hem is blijven corresponderen, weigerde hij zich over zijn Nāgarakṛtāgama-plannen uit te laten. Ik heb de indruk, dat Brandes in deze jaren ten gevolge van een conflict tussen zijn werkcapaciteit en zijn aspiraties in grote spanning geleefd heeft, en dat hij er reeds in 1895 zó gepreoccupeerd door geweest is, dat zijn Pararaton-werk er onder heeft geleden.

Daar Brandes de Pararaton later dan de BTJ heeft leren kennen, heeft zijn vertrouwdheid met de BTJ zijn studie van de Pararaton in zekere mate moeten beïnvloeden. Bovendien heeft Brandes na zijn behandeling van de Pararaton-tekst in een „naschrift” nog eens opzettelijk die gedeelten der BTJ en der Sērat Kanda ter sprake gebracht, die op de tijd van Majapahit betrekking hebben, naar wij mogen aannemen met de bedoeling om het verschil van voorstelling tussen de Pararaton enerzijds en de BTJ plus Sērat Kanda aan de andere kant goed te doen uitkomen en het te verklaren. Brandes zat dus bij het schrijven van dit naschrift met zijn gedachten midden in de materie, die hij vóór 1888 intensief bestudeerd had, en was derhalve vatbaar voor vroegere associaties. Bovendien moet de zin van het naschrift mede behoefte aan verklaring der BTJ geweest zijn, en deze behoefte zal mede het complex der associaties bepaald hebben. Indien nu Brandes in 1895 gepreoccupeerd is geweest, kan dat er toe hebben geleid, dat hij in zijn naschrift een verklaring verwerkt heeft, die bij zijn werk van vóór 1888

beter paste dan bij zijn kennis van 1895. Als het hele naschrift vóór 1888 geschreven en in 1895 zonder meer aan de Pararaton-uitgave toegevoegd zou zijn, zou het nauwelijks anders uitgevallen kunnen zijn; een variant der zo-even-geuite veronderstelling mag dus zijn, dat hij het naschrift inderdaad reeds een aantal jaren in portefeuille had en het in 1895 ondoordacht aan zijn Pararaton-boek toegevoegd heeft. Misschien is dit nog na te gaan door een onderzoek der tussen Brandes en Rouffaer gewisselde brieven, indien deze bewaard zijn gebleven. Maar voor de zaak, waarom het hier gaat, maakt het weinig verschil, of de gang van zaken nu zus of zo is geweest.

Brandes betoogt in het naschrift, dat de BTJ en de Sĕrat Kanda gegroeid zijn in zelfherhaling; dat in deze zich uitbreidende materie een chronologische ordening min of meer vanzelf ontstaan is, dus als functie van haar uitgebreidheid, en eer voor het gemak der geleerden dan krachtens kennis van het verleden; dat er een wisselwerking plaats heeft gevonden tussen geschreven stukken en mondelinge traditie, hoewel hij van de geschreven stukken elders moet zeggen, dat ze zó volledig verdwenen zijn, dat men zelfs naar hun reflex in jongere literatuur vrijwel te vergeefs zal zoeken; en dat men, als men in de tijd teruggaat, ten slotte terechtkomt bij een handboek voor de dichter (9).

Ten dele is dit plausibel. Voor de Javaanse literatuur als geheel is het proces van groei in zelfherhaling zeker karakteristiek, en er zijn vele voorbeelden te geven van een vĕrgaand gebrek der *pujangga's* aan besef van de samenhang en de volgorde der door hen vermelde gebeurtenissen en situaties. In 1885 zou Brandes' naschrift met deze opmerkingen een knap stuk werk zijn geweest, waarvan men later gezegd zou hebben, dat het rekening hield met al het toen bekende, en dat het gedachten bevatte, die voor de studie der Javaanse letteren van blijvende waarde waren. Maar na 1888 had Brandes zich toch nader moeten bezinnen op het door hem in zijn Dipanĕgara-opstel aangesneden vraagstuk der verhouding tussen de oostelijke en de westelijke traditie, en met behulp van de Pararaton naar het vertakkingspunt moeten zoeken. Inderdaad heeft de studie der Pararaton, zij het misschien niet op 'een thans nog geheel aanvaardbare wijze, hem tot de overtuiging geleid, dat de oostelijke traditie van de Pararaton afhankelijk is (10). Het zou dus voor de hand hebben gelegen, dat hij in het naschrift de vraag gesteld had, of niet ook de BTJ en de Sĕrat Kanda tot de Pararaton te herleiden waren, en of niet de Pararaton zelf het oudere geschrift was, waarnaar hij in een eerder stadium van zijn onderzoek uitgekeken had, daar hij

alle verschil de Pararaton toch heel wat meer overeenkomst met de BTJ vertoont dan het door Brandes als prototype aangewezen dichterhandboek. Ook zou er aanleiding geweest zijn om min of meer uitvoerig terug te komen op het geschriftje, dat Brandes in zijn Dipanëgara-opstel gepubliceerd en besproken had, en om dan de vraag te stellen, welke trekken van dit geschrift door het licht der Pararaton nu duidelijker waren geworden en wat er daarentegen nog duister van bleef.

Deze aanleiding heeft Brandes echter niet gegrepen. Het geschriftje in kwestie krijgt ditmaal van hem slechts een voetnoot, die geen nieuws bevat (11). En de vraag naar de invloed der Pararaton op de latere Javaanse geschiedschrijving stelt Brandes zelfs niet, hetgeen te meer bevreemdt, wanneer men hem in zijn commentaar bij de hoofdstukken wel ziet nagaan, welke periode der Majapahitse geschiedenis de Damarwulan-roman reflecteert. Onopgemerkt heeft Brandes gelaten, dat wij Kṛtanagara, Wijaya/Kṛtarājasajawardhana, Jayanagara, Jayawiṣṇuwardhanī en Ayam-Wuruk/Rājasanagara in de BTJ etc. wel is-waar verminkt en soms onder jongere namen, maar merkwaardigerwijze toch in gesloten formatie terugvinden. De veronderstelling van een sterke preoccupatie, die aan Brandes' scherpzinnigheid, althans ten deze, afbreuk gedaan heeft, dringt zich dus op, want het gebrek aan samenhang tussen het eigenlijke Pararaton-boek en zijn naschrift laat zich toch niet als staaltje van stijlsordigheid of zo verklaren (12).

Bezieet men Brandes' theorie betreffende het dichterhandboek als uitgangspunt voor de ontwikkeling der BTJ-litteratuur op de keper, dan bemerkt men, dat zijn eerste uitlating dienaangaande — de uitlating, die blijkbaar het sterkst de aandacht van anderen getrokken heeft — te positief is uitgevallen. In het belang van de duidelijkheid van ons verdere betoog moge hierop nadrukkelijk de aandacht gevestigd worden. In Par. ed.² 209 zegt Brandes, dat het ondoenlijk is de juistheid der stelling in bijzonderheden aan te tonen, met deze woorden de indruk wekkende, dat de verhouding tussen het dichterhandboek en de BTJ-litteratuur hemzelf duidelijk was en anderen duidelijk gemaakt zou kunnen worden. Op p. 210 zegt hij echter: „Het moet op deze wijze zijn geweest, dat . . .”, en in het hier-gebruikte „moet” ligt opgesloten, dat Brandes slechts een gissing waagde. In de bijbehorende noot 2 van p. 209 heet het Cantakaparwa — ik spatiëer — naar alle waarschijnlijkheid het leven gegeven te hebben aan de Sērat Kanda's etc., en ook hieruit blijkt, dat Brandes niet volkomen zeker van zijn zaak was. Brandes' stelling is, dat de Cand(r)akirana, een geschrift, dat men — indien men daarbij niet te zeer aan iets moderns denkt — als „woor-

denboek" mag kwalificeren, geleid heeft tot het ontstaan van het Cantakaparwa, en dit op zijn beurt tot de Sĕrat Kanda; het Cantakaparwa beschrijft Brandes als „proza-handboek voor het stellen van fraaie literatuur-producten". Op de kleinere fouten, die Brandes in deze noot maakt (13), niet te zeer lettende, kan men desnoods meegaan met zijn idee, dat op deze wijze Javaanse verhaalverzamelingen ontstaan zijn, en dat men deze verzamelingen *sĕrat kanda*, „verhalenboek", genoemd heeft. Ook hoeft men niet te bestrijden, dat er in de historieboeken mededelingen te vinden zijn over Javaanse schrijvers en hun geschriften; in de *pujangga* zijn de litterator en de historicus — als wij dit laatste, wat weidse woord hier mogen gebruiken — nog niet gedifferentieerd (14). Maar dat de tweede ontwikkelingsphase de babad, een geordend overzicht van Java's verleden, zou hebben doen ontstaan, is een volstrekt gratuiete bewering; Brandes voert hiervoor geen enkel argument aan, en argumenten, die het tegendeel bewijzen, zijn gemakkelijk te geven, zoals wij dat in de vorige alinea reeds hebben gedaan door op structuurovereenkomst tussen de Pararaton en de BTJ te wijzen. Wel mogelijk is, dat een Pararaton-BTJ-evolutieliĳn met een Candrakirana-Cantakaparwa-Sĕratkanda-evolutieliĳn later samengevallen is. Maar zou dat het geval zijn — het ligt niet op mijn weg het te poneren! —, dan zou de kwestie van de evolutie der Javaanse geschiedschrijving hiermee toch heel anders komen te liggen dan zij volgens Brandes' voorstelling ligt (15).

Daar Brandes de mogelijkheid, dat de jongere Javaanse geschiedschrijving iets met de Pararaton te maken heeft, kennelijk überhaupt niet heeft overwogen, heeft hij ook het familiebericht der Pararaton niet „entwicklungsgeschichtlich" kunnen zien. Blijkbaar heeft hij het als iets vanzelfsprekends aanvaard, omdat hij het verschijnsel uit jongere geschriften kende, en heeft hij dus ook in dit opzicht averechts gedacht; men lette op Par. ed.² 209, waar Brandes zegt, dat de door hem bedoelde prototypen „ook steeds talloze genealogische opgaven" bevatten, op TBG 32, 415 sqq., waar hij in ander verband opmerkingen over Javaanse familieberichten gemaakt heeft, en op de BTJ-berichten omtrent Senapati's voorouders, waarin van belangrijke personen gezegd wordt, met wie ze getrouwd en wie hun kinderen geweest waren (16). Brandes heeft de familieberichten der Pararaton goed bestudeerd, zoals blijkt uit zijn commentaar in Par. ed.² 168 sqq. en verder passim. Het probleem, dat ons hier bezighoudt, had echter bij hem slechts op kunnen komen, indien hij de BTJ tot de Pararaton in betrekking had gesteld: de vraag, of de BTJ van de Pararaton afhankelijk is, zou hem

vanzelf geleid hebben tot de tweede vraag, in welk opzicht dat dan het geval geweest was, en dat zou op verbazing over het voorkomen van familieberichten in de Pararaton hebben kunnen uitloopen. Maar het heeft, zoals wij zagen, niet zo mogen zijn.

3. Brandes is door zijn Pararaton-uitgave de vader geworden van de Westerse theorie der discontinuïteit in de Javaanse geschiedschrijving, en voor zover ik weet, heeft hij zijn opvatting van 1896 later niet herzien; uit het ontbreken van een opmerking hieromtrent in de tweede Pararaton-uitgave, die van VBG 62, uitgekomen in 1920, mag men afleiden, dat ook Krom geen jonger standpunt van Brandes ter zake gekend heeft.

In de geschiedenis van dit centrale probleem van de studie der Javaanse historiographie is dus wel de volgende gebeurtenis geweest — als wij mogen afzien van Kern's twee regels van 1903, die men in Nag. ed. 4 vindt — de publicatie van Djajadiningrat's „Critische beschouwing van de Sadjarah Bantën", met de ondertitel „Bijdrage ter kenschetsing van de Javaansche geschiedschrijving", Haarlem 1913. Het boek handelt over de Sajarah Bantën en verdient op zichzelf, d.w.z. buiten het verband van dit opstel, als geheel beoordeeld te worden, naar de wijze, waarop de schrijver zijn hoofdtak vervuld heeft. Hier gaat het echter vooral om het „Besluit" van p. 289 sqq., met zijn ondertitel „Karakteristiek der Javaansche geschiedschrijving", waarvan Krom in noot 1 van Par. ed.² 208 en Hazeu in ONJL 5 de inhoud „uitnemend" noemen. De schrijver zegt in dit „Besluit" eerst, dat in het door hem bestudeerde materiaal elementen van verschillende herkomst aan te wijzen zijn, in de geest van Brandes' opmerkingen in TBG 32, 375. Dan komt hij, op p. 299, te spreken over de tijdloze opvatting der oude geschiedenis, hetgeen hem tot de uitspraak leidt, dat in de babad vorstengenealogieën geworden zijn „het middel om aan de behoefte in de oudere geschiedenis perioden te onderscheiden eenigszins te gemoet te komen"; ook voor Djajadiningrat was dus chronologisch besef op zijn hoogst een secundair kenmerk van deze materie, en daar hij met deze opvatting in de lijn van Brandes' betoog dacht, heeft hij diens „nachschrift" in de volgende bladzijden dan ook met instemming geciteerd. Ook de mededeling, dat het babad-verhaal omtrent Java's oudere geschiedenis reeds in de eerste helft der zeventiende eeuw „geheel de kenmerken droeg eener samenflansing van allerlei verhalen" (p. 304), gaat, afgezien van de tijdsbepaling, op Brandes terug, die in TBG 32, 379 van „lapwerk" had gesproken. Nieuw is evenmin hetgeen Dja-

jadiningrat op p. 304 sq. over het belang van Java's bekering tot de Islām zegt, nl. dat hetgeen uit de heidentijd kwam bij de volijverige Javaanse Moslim's geen genade vond, en dat slechts zwakke uitlopers der oude traditie „door den Moslimschen dam heen doorgesijpeld” zijn, want in zekere zin had Brandes in TBG 32, 379, onder verwijzing naar de opvatting der Javanen zelf, zich reeds in dezelfde geest geuit.

Gaan wij op deze laatste kwestie wat dieper in. Djajadiningrat verdedigt in zijn „Besluit” eigenlijk de oude J a v a a n s e discontinuïteits-theorie, die Brandes in herinnering had gebracht door te constateren: „De Javanen zelf zeggen dat er bij den val van Majapahit op Java slechts zeer weinig is gespaard gebleven van de oude literatuur”. Deze Javaanse theorie is alleszins begrijpelijk, want in de zeventiende eeuw had het opkomende Mataram, uit de overlevering, van een machtig rijk Majapahit gehoord, hetwelk zijn belangstelling wekte, omdat Mataram zelf grote plannen had. Dat Majapahit's wereldmacht in de veertiende eeuw zelf een mythe geweest was, kon men in Mataram in de zeventiende eeuw niet weten, en men moet er dus van de materiële en culturele rijkdom van Majapahit een overdreven voorstelling gehad hebben (17). Aan oude boeken bezat Mataram echter niet veel (18). De vergelijking van het veronderstelde en het geconstateerde bezit aan oude litteratuur kon dus gemakkelijk leiden tot het geloof, dat er ergens litteratuur op grote schaal verloren was gegaan. In die zelfde tijd zag Mataram de Islām terrein winnen op het oude heidendom, en het kende natuurlijk het grote verschil tussen de twee denkrichtingen. Onder die omstandigheden kon de gedachte post vatten, dat de Islām de macht en de litteratuur van Majapahit vernietigd had. Wij hebben tegenover de oude Matarammers het voordeel, dat we van Java een vroeger high-brow-loos tijdperk kennen, waarin de Islām geen rol had gespeeld en waarin toch de bestaande litteratuur ten gronde was gegaan (19), zodat wij litteratuurverlies en Islām niet met elkaar behoeven te associëren. Ook is het voor ons als buitenstaanders gemakkelijker te zien, wat er allemaal wel uit het heidendom in de Javaanse Islām-tijd is overgegaan (20). Waar wij dus in een continuum zich een evolutie zien voltrekken, die over hoogtepunten en door dieptepunten gaat en die voor oude vormen geleidelijk nieuwe in de plaats stelt, hebben de Javaanse Mohammedanen het heidense verleden slechts als volstrekt anders ervaren, en tussen de twee tijden een kloof verondersteld, uit gebrek aan genuanceerde kennis.

Vergelijken wij nu Brandes' opvatting van TBG 32, 379 met die van Djajadiningrat, dan zien wij, dat Brandes de litteraire discontinuïteit